

POLITOLOGIJA PRAVA

(Prof. Drago Zajc)

POLITIKA je družbena dejavnost, temelječa na družbeni delitvi dela, odločanje o splošnih zadevah dane družbe, upravljanje družbe s strani države. **4 elementi politike:** 1. delitev dela, 2. subjekti, ki delujejo v neki družbi (državni in družbeni – kolektivi, posamezniki), 3. smotri političnega delovanja (interesi – nosilci so subjekti, cilj realizacije), 4. politična akcija (zavestno, načrtovano delovanje z dolgoročnimi ali kratkoročnimi smotri, priprava alternativnih idej predlogov, vlaganje predlogov v (zakonodajno) proceduro, formalen nivo delovanja).

D.D. Porta – danes je pojem politika bolj problematičen kot nekoč, politika je vse a nič oprijemljivega. Še vedno ni soglasja, kaj je predmet politike. Politika se je oblikovala v grških časi, pravo pa se oblikuje v Rimu – politična združba s soglasjem v pravu. **Značilnosti političnega vedenja:** vodilo je nekje med materialno koristjo in moralo. Navaja še en subjekt politike – politični razred. Ni več stvar le države, ampak tudi lokalne skupnosti in nadnacionalnih akterjev. Najpomembnejši orodji sta dialog in pogovor, neredko pa je uporabljena tudi sila (vidna, prikrita). KDO, KAKO, ZAKAJ? Element zakaj? – nagibi, razlogi za vključevanje v politiko, interesi so v vsaki družbi drugačni, se spreminjajo, postajajo vedno bolj konfliktni.

Norberto B.: Politika je človekova dejavnost/praksa, ki je povezana s pojmom moči, možnost vplivanja na drugega, da ta naredi česar ne želi. + **Weber:** uporaba svoje volje kljub odporu druge strani, zmožnost, zaradi katere se posamezniki podrejujejo ukazom z opredeljeno vsebino. Viri moči: prisila (groba sila), nadzor nad pogoji življenja. Politična moč, gospodarska moč in ideološka moč (politične elite). Velika povezanost med vsemi tremi. Gospodarska moč pritiska na politično z namenom olajšanja delovanja, pridobivanja ugodnosti..., država ima interes v dobrem gospodarstvu, vendar ga hkrati limitira, vsaka ideologija je sposobna narediti razumljivo interpretacijo družbenih dogodkov (intelektualci, strokovnjaki). **Vprašanje legitimne moči:** posedovanje, zasedanje družbenih položajev v izvršilni oblasti, upravi. Moč je pridobljena na volitvah (večina v parlamentu). Formalni kriteriji: rezultat volitev in število poslancev v parlamentu. **Pravno-formalne odločitve niso nujno legitimne!**

DEMOKRACIJA (Dahl)-trajno služi ljudem in uresničevanju njihovih zahtev. 8 zahtev: volitve morajo omogočati zamenjavo oblasti, pravica sodobnega izražanja, do ustanavljanja

društev, biti voljen in voliti, postaviti kandidata na listo, pravica svobodnih, občasnih in poštenih volitev... Družbena moč je razdeljena v obliki pristojnosti med politične institucije, tudi v delitvi izvršne, zakonodajne in sodne oblasti je omejena. Sodobne države so omejene z ustavno oblastjo – ustava zagotavlja moč večine, podrejena je sodnemu nadzoru, zagotovljene so pravice manjšin in opozicije.

POLITIKE vključevanje področij posameznih ministrstev, prevladuje tržni koncept – način menjave med politiki in volivci, izmenjava političnih dobrin za volilne glasove, koncept se uveljavlja v politično razvitih državah. Slovenija: »politika je zahrbtna, slaba, oblast kviri ljudstvo.« - prevladuje moralni pristop, dominanten vpliv je vedno imela Katoliška cerkev. Zakoreninjeno je korporativno politično delovanje (DS, vedno del večje države, ni aktivnega, racionalnega odnosa do oblasti – vedno se čaka, kaj bo politika naredila, ob nestrinjanju se upre).

PRAVO (Pavčnik) je sistem, celota organiziranih pravnih pravil in načel, ki urejajo življenjsko pomembno obnašanje ljudi v državno organizirani družbi, kulturno-zgodovinski in pravno-civilizacijski pojav, ki je povezan z določenimi vrednotami, kot so človekove pravice, pravna država..., nekaj, kar je relativno ustaljeno, ima lastna pravila in lastne vrednote, zato je relativno samostojno v nasprotju s politiko. Zagotavlja neko varnost v medčloveških razmerjih, predvidljivost odločanja oz. presojanja. Pravo je v nasprotju s politiko bolj stabilno (pravne norme se ne spreminjajo preveč, so jasne, nedvoumne in razumljive) in konstantno. Mora biti učinkovito.

ZGODOVINSKI POJAV: začne se s prvimi državami. V pradavnini ni bilo prava, obstajala so določena pravila delovanja, njihovo neupoštevanje je pleme sankcioniralo (izgnanstvo, izobčenje, krvno maščevanje). V večjih družbah, na večjih teritorijih se pojavi potreba po pravnih normah – zapisane in predvidene sankcije. Zakoni se pojavijo, ko se države utrdijo, ko se ustvari skupno zgodovinska zavest, pripadnost. V Atenah ni pravih zakonov, čeprav so zapisana pravila, ki so veljala za ravnanje svobodnjakov, oblasti niso imeli ločene na zakonodajno, izvršilno in sodno. Pravo se pojavi šele v starem Rimu – družinsko in premoženjsko pravo – zelo podrobno ureja premoženjsko pravne zadeve, postopki za regulacijo družbenih razmerij, tržno in blagovno gospodarstvo. Rimsko pravo doživi renesanso po propadu srednjeveških držav – sistem, ki uvaja veliko neenakosti, stanove, ki je ovira, za oblikovanje moderne centralizirane države. Pojavijo se začetki kodifikacije pravnih pravil, vnovično uveljavljanje načel rimskega prava (civilno, kazensko, upravno), oblikovanje ideje o odgovornosti države ljudstvu je bila podlaga za pravno državo, kjer je vsako delovanje države oprto na zakon.

Padec pravne države v času totalitarnih ureditev (fašizem, nacizem, komunizem) – država je pravo izrabljala za uveljavljanje ideologije. Danes je pravo bistvena značilnost pravne države, samostojnost in suverenost sta utemeljeni na pravni način. **Pravo so: pravne norme, pravna načela in pravne vrednote** – delitev oblasti, pravila strukture državnih organov in njihove pristojnosti, pravila oblikovanja zavezujočih odločitev in predvidene sankcije za neupoštevanje pravnih norm.

DELITEV OBLASTI je ena pomembnejših civilizacijskih uredb, ki preprečuje zlorabo oblasti. Osnovana je na Montesquieu-jevem delu Duh zakona. Politična moč je razdeljena na zakonodajno, izvršilno in sodno. Je nujen, ne pa še zadosten pogoj za vladavino prava. Pomembno je spoznanje, da se človek lahko zmoti, celo nagnjen je k delanju napak, tudi kadar opravlja državne funkcije, zato morajo biti te osebe izpostavljene nadzoru drugih institucij. Delitev oblasti je priznanje, da se državni organi (vlada DZ...) lahko zmotijo, kar je tudi razlog za delitev oblasti, zmote se da popraviti. Vsa ta pravila so načeloma določena v temeljnem pravnem aktu – ustavi in v zakonih (podzakonskih aktih), naloga prava je zagotavljanje učinkovitega delovanja države ter relativno svobodo posameznikov/državljanov. Pravo zagotavlja pravičnost, enakost in varnost vseh pravnih subjektov, spoštovanje reda in miru, osebne svobode, socialno varnost, družbeno integracijo – vloga pomembnega podsistema, zagotovljena mora biti avtonomnost prava-nikoli ne sme postati sredstvo za doseganje ciljev politike. Ostati mora povezano z vrednotami, ki so njegova prava vrлина: zakonitost, ustavnost, pravna varnost, domneva nedolžnosti, pravice in svoboščine, neodvisno sodstvo. Lahko se postavi proti politiki, če le-ta želi doseči kaj v nasprotju s temi vrednotami. Pravo postavlja politiko v določene okvire z določanjem postopkov za uresničevanje interesov politike. Cilj vseh političnih strank je prevzem in izvrševanje politične oblasti, vendar samo z uporabo demokratičnih sredstev, kar zagotavlja vzroke za uresničevanje interesov, pravo je formalni regulator teh postopkov. Pravne norme imajo velik pomen pri izvrševanju konfliktov med različnimi interesi. **Politologija prava se ukvarja z družbenimi okoliščinami oblikovanja interesov in njihovih praktičnih uresničevanj.** Ustava določa splošna pravna načela, temelje demokracije in zagotavlja družbeno stabilnost, je najpomembnejše stičišče prava in politike, najbolj politični element v pravu in hkrati pravni element v politiki, omogoča upravljanje družbe preko prava. Politika v celoti nikakor ne spoštuje dovolj prava in temeljnih vrednot prava, včasih na področje ustavnega urejanja posega revolucionarno. Za spreminjanje ustave je pomembno soglasje vseh političnih strank, za oblikovanje in spreminjanje konkretne zakonodaje je pomembno manjše soglasje političnih strank (različni interesi). Interesi strank se kažejo na različnih ravneh: 1. zakonodajna

inicijativa in 2. odgovornost za posamezne resorje v vladi. **Zakonodajni postopek** je poseben način za oblikovanje pravnih norm, razlikovanje pravnih norm od družbenih norm, nepogrešljiva formalna sestavina zakona. Predlagatelji zakona: vsak poslanec, vlada, DS, skupina najmanj 5000 volivcev. Priprava pravnih norm je zelo zapletena – predlogi zakonov morajo vsebovati veliko stvari: opis stanja, cilje, primerjavo z drugimi pravnimi sistemi, navesti mora načela na katera se naslanja, mora konkretizirati vsa potrebna pravila potrebna za zakon.

DELITEV OBLASTI izhodišče tega načela je demokratični politični sistem. PS je demokratičen, ko so odprti kanali vplivanja družbe na politično oblast, Dahlova institucionalna jamstva demokracije – minimum za vzpostavitev in zagotavljanje obstoja sistema. Je poseben sistem pravil in postopkov:

- o Pravila kontrole oblasti
- o Način vključevanja ljudi
- o Postopki sprejemanja pol. odločitev
- o Načini oblikovanja oblasti, kjer se pojavita 2 vpr. Na kakšen način se vzpostavi in oblikuje oblast in kakšni odnosi prevladujejo med institucijami te oblasti?

Oblikovanje oblasti: HORIZONTALNA IN VERTIKALNA.

Vertikalna delitev oblasti (regionalna, nacionalna, lokalna, sublokalna) unitarna država je pravna oblika državne ureditve, v kateri pripada državna oblast centralnim organom (DZ), delno pa tudi podrejenim necentralnim organom (občine). Glede na odnos med centralnimi in necentralnimi organi je država centralizirana ali decentralizirana. Federalna država pa je oblika sestavljenih držav (ZDA) v kateri se članice obvežejo, da se podrejajo sklepom zvezne države, čeprav se za sprejem teh sklepov ne zahteva soglasje vseh članic federacije.

Horizontalna delitev 1. dualistični sistem (odločanje – zakonodajni org., izvrševanje – izvršilni, sodni org.), 2. trialistični (Montesquieu), zakonodajna, sodna in izvršilno-upravna, 3. kvadrialistični sistem (funkcija državne oblasti se deli na 4 veje zakonodajna, sodna, izvršna (politična f.) in upravna (strokovna f. za izvrševanje zakonov).

ORGANIZACIJA DRŽAVNE OBLASTI

1. načelo delitve oblasti

2. načelo enotnosti oblasti

obe načeli se nanašata na horizontalna razmerja med državnimi organi. Načelo enotnosti je bolj redko - izhaja iz (J.J. Rousseau) da je državna oblast enotna, je ni mogoče deliti zaradi suverenosti ljudstva. Skoncentrirana je v zakonodajnem telesu (oblast, Švica-oblast v

skupščini). Nadzoruje tudi izvrševanje zakonov. Določeno stopnjo samostojnosti in neodvisnosti imajo sodni organi. Načelo delitve oblasti izhaja iz ideje Montesquieu. Nosilci vej oblasti so ločeni, do takšne mere, da omogočajo medsebojno sodelovanje in nadzorovanje. To preprečuje zlorabo oblasti (cheks and balances). Do delitve najprej pride v Amerik 1776, kasneje FRA.

NAČELO LJUDSKE SUVERENOSTI označuje subjekt, ki je najvišja na svojem specifičnem območju. Ta subjekt je popolnoma neodvisen, drugi so do suverena nižji in zato odvisni. Suverenost opredelimo kot najvišjo, neomejeno, neodvisno – 3 vrste: državna, nacionalna, ljudska suverenost. Državna suverenost: največje in najmočnejše sile v družbi (sredstvo fizične prisile), **notranja** odraža dejstvo, da je država enotna, vrhovna, samostojna, vseobsežna organizacija, s svojo močjo si podreja vse subjekte na svojem teritoriju. **Zunanja** suverene države nasproti drugim. Nacionalna suverenost: suverenost naroda kot posebne družbene skupnosti, ki se oblikuje na strnjenem naselju in jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest in druge zgodovinske, kulturne sorodnosti. Izraža se v pravici vsakega naroda do samoodločbe in odcepitve (slo oboje), v normativnem delu 3. člen. 2x je omenjen zaradi slabih zgodovinskih izkušenj. Ljudska ideološko načelo, ki označuje ljudstvo kot nosilca suveren oblasti v posamezni družbi oz. skupnosti (poslanci, svetniki, župani). Suver. Se prenese z volitvami. Ima trojno strukturo: 1. nosilec, subjekt suverenosti (ljudstvo, 2. organ, ki izraža voljo nosilca suverenosti (parlament), 3. predstavnik suverenosti (šef države). **Dve poti izvrševanja ljudske suverenosti**: posredno (volitev predstavnikov za izvrševanje), neposredno (ljudstvo samo izvršuje nekatere funkcije ali voli predstavnike). **Posredna in neposredna demokracija**: uporaba neposredne demokracije je koncept nedeljene suverenosti, skladna posredna in neposredna demok. Moderne države izvršujejo oblast posredne demokracije. V sodobnih demokratičnih državah je način uresničevanja ljudske suverenosti sistem političnega predstavnštva. Neposredna demokracija: konvencionalne (referendum, ljudska iniciativa) in nekonvencionalne (bojkoti, stavke).

NAČELO ENAKOSTI gre za razmišljanje o opravičenosti razlik med ljudmi in možnostmi za zmanjševanje teh razlik. Pomen enakosti je dobilo že v Antiki, še večje pa v Francoski revoluciji, kot eno od treh gesel. Prevladuje trditev, da »nihče ne sme biti na slabšem zaradi okoliščin, na katere ne more vplivati«. Do bistvenih razlik prihaja zaradi načinov, kako priti do tega cilja. Nekateri načini vodijo v: 1. enakost virov, 2. enake možnosti za vse, 3. enake možnosti delovanja. Def: enakost je sistem družbenih razmerij, v katerem so pravice in družbeni položaji sorazmerno razdeljeni med vse pripadnike družbe. Sistem v katerem se nikomur ne odreka možnost napredovanja oz. pridobivanja. Problematika je v prepletanju

pravnega in dejanskega, torej možnosti in pravic. Zato se zatekamo k parcialnim opredelitvam pojma enakosti: premoženjska enakost, enakost med rasami, enakost med spoloma itd. potrebno je razlikovanje med 2 dimenzijama:

1. enakost kot socialna in politična ideja
2. enakost kot pravno načelo (enakopravnost bolj kot enakost).

Kot socialna in politična ideja se pojavlja v različnih oblikah – v državah realnega socializma je bilo načelo enakosti: Jugoslavija je bratstvo, predstavljalo je politično enakost. Je eden od ciljev revolucionarnega programa. Enakost je bilo eno od osrednjih pojmov Francije – ideje so bile radikalne in utopične (hoteli popolno enakost razen v spolu in starosti), izhodišče: vsi ljudje imajo enake potrebe in možnosti, zato naj se za vse poskrbi (izobrazba in preskrba). Od francoske revolucije naprej je načelo enakosti splošno izhodišče, je nekaj pozitivnega, kot nekaj kar bo doprineslo k sreči in blagostanju in nekaj, kar je po moralnem razmišljanju nujno. Na praktični ravni, implementaciji, ni nujno tako, neenakost je del družbene stvarnosti zato se uresničevanje načel išče na pravnem področju, na ravni pravnega položaja posameznika v postopku, kjer se odloča o enakopravnosti in pravicah vsakega posameznika.

Zgodovinski razvoj: izhodišča so nastala že v antičnem pravu. Izoblikovali so se trije izrazi:

1. enakost pred zakonom (isonomia) – izraz za demokracijo
2. enakost glede na pravni položaj za volilno pravico (isotimia) – svoboda
3. enakost svobode govora (isegoria) – svoboda

Aristotel je o enakosti razmišljal v smislu pravičnosti, enakopravnega obravnavanja enakih primerov. To prevzame tudi rimsko pravo. Idejo o enakosti ljudi je prevzelo tudi krščanstvo – Tomaž Akvinski – temeljni cilj pravičnosti je vzpostaviti enakost in to tudi vzdrževati. Na razvoj ideje o enakosti je imel vpliv Hobbes – Leviatan, tu ugotavlja, da narava ustvari ljudi enake, in 9. zakon narave, ki pravi, da vsak mora drugemu priznati, da mu je po naravi enak. Če temu ni tako, je spor mogoče rešiti le z vojno. Sklep: kdor sodi pristransko, sili ljudi k reševanju sporov z vojno. Rousseau: razmišlja o vzrokih neenakosti. Ugotovi, da obstajata 2 obliki, fizična neenakost (ustvarila jo je narava, je neizbežna) in moralna/ politična (ustvarili smo jo sami, temelji na nekem dogovoru, kaže se v privilegijih, ki jih le nekateri uživajo). **ZAKAJ** pride do tega? Vzrok je LASTNINA. Pod vplivom tovrstnih razprav postane načelo enakosti eno temeljnih načel revolucionarnega gibanja. Uzakoni se v 1. členu Deklaracije o pravicah človeka in državljana (1789). 1. člen: vsi ljudje se rodijo enaki, svobodni in imajo enake pravice, 6. člen: zakoni so za vse enaki, ne glede na to ali gre za nagrajevanje ali kaznovanje. **1793 je bila v Franciji sprejeta montagnarska ustava.** Med 1. načelo spada: vsi ljudje so pred zakoni in po naravi enaki. **1776 sprejeta Deklaracija o neodvisnosti v**

ZDA, kjer je člen ki pravi, da so vsi ljudje ustvarjeni enaki. Od 18. st. naprej načelo enakosti redno srečujemo v večini ustav in mednarodnih dokumentih. V sodobnih ustanovah se uporablja v 2 smislih: 1. v pravnem smislu, ne glede na osebo, 2. zaveza zakonodajalca, da ne bo sprejemal predpisov, ki bi veljali zgolj za nekatere. Temelj razlikovanja ne sme biti spol, rasa, starost, religija, politično prepričanje, jezik, družbeno poreklo. Gre za uresničevanje pravnega načrta, da so vsi pred zakonom enaki. Najbolj pogosto odstopanje od načela enakosti je oblika pozitivne in negativne diskriminacije in posebno varstvo že ogroženih. V Slo: pozitivna diskriminacija manjšin na volitvah in Romov.

PRAVNA IN POLITIČNA KULTURA je eno temeljnih funkcij političnega sistema, njena f. je preoblikovanje zahtev občanov v politične zahteve. S politično kulturo se znotraj PS regulirajo interesi, politične želje, zahteve in ostale subjektivne zahteve političnih akterjev. 3 razdelitve politične kulture:

- **politična kultura periferije in centra**
- **tradicionalna pol. kultura** (nezainteresiranost do politike in politična neaktivnost), ki se povezuje s p. k. periferije: a) ključna vloga tradicije, družine, b) vera v Boga, c) zaprt vzorec razmišljanja (statična družba), d) večja izoliranost posameznikov in **moderna pol. kultura**, ki se povezuje s centrom: a) dinamična družba, b) vera v znanost, tehnologijo, napredek, c) odprti vzorci razmišljanja, d) manjša izoliranost posameznika
- **parohialna politika** neudeležba, neaktivnost državljanov v političnih aktivnostih, nizek nivo znanja o političnem sistemu. Tak tip najdemo v sistemih, kjer imajo večjo moč kolektivne organizacije, **podložniška** nizka stopnja udeležbe državljanov v politiki, državljanji niso sposobni oblikovati jasnih, lastnih političnih zahtev, temeljna značilnost: lojalnost do oblasti in političnih organizacij, **participativna** visoka stopnja udeležbe državljanov v političnih procesih, visok nivo znanja o političnem sistemu, državljanji politično oblast presojujejo preko merila legitimnosti.

PRAVNA KULTURA (Perenič) nanjo najbolj vpliva dejavnost parlamenta: s kakovostjo zakonodajnih aktov in s kulturo in načinom odločanja. (Friedman) pravna kultura je agregatni pojem, njeni temeljni elementi so ideje, pričakovanja, vrednotenja, mnenja ljudi o pravnem sistemu. Temu pravi idealni del pravne kulture. Poleg tega pravi, da je prvina pravne kulture tudi ravnanje ljudi glede na pravni sistem – to je dejanski del pravne kulture. Razlikuje med zunanjo in notranjo pravno kulturo. Notranja se oblikuje kot rezultat oblikovanja pravnih

institucij in njihovega delovanja. Zunanja je posledica zahtev, ki jih državljani postavljajo pravnemu sistemu.

RAZVOJ PRAVA Pravo v preteklosti je veljalo za odnose med državljani in posamezniki. Rimsko pravo ni veljalo za nedržavljanke, bilo je nekaj unikatnega v tistem času. Ni pa razvilo državnega prava, država je delovala v smislu sama zase. V Starem rimskem pravu najdemo pravo Klavdija, po katerem so senatorji vladali nad ozemljem, ladjami z omejenim tovorom – protikorupcijska klavzula (218 pr. N. št.). Konec 18. st. se pojavijo 1. kodifikacije prava, sestavljene iz več vrst prava. 1. evropska država z ustavo Poljska nato Francija 1791. evropske države, ki so sprejele ustavo, so morale iti skozi postopek sekularizacije.

Razlika med pravom in moralo: pravne norme regulirajo pravice, ki jih je mogoče definirati na pozitiven način. Moralno sporno – če nekdo ovira izvrševanje pravic drugemu, če uporablja sredstva, ki niso natančno pravno dopustna. Morala sestoji iz principov, ki so povezani z načelom pravičnosti in enakosti. Ni vse kar je nemoralno vedno tudi protipravno! Problem prava je njegova zakonitost in problem interpretacije. Pravo ima svojo lastno avtonomno vsebino: **zakonitost, domneva nedolžnosti, neodvisnost sodstva**. Pravo ne sme postati sredstvo s katerim bi politika uveljavljala pristojnosti. Pravno kulturo so nekatere močnejše države »izvažale« v druga območja, npr. VB v Ameriko. Novoustanovljene nujno prenovijo svoje pravne sisteme (SLO), kljub razlikam se v sodobnem svetu uveljavljajo poskusi, da bi pravo poenotili (potreba po boju zoper kriminala, varovanje okolja, uporaba energetskih plinov). Znotraj pravnega kroga nacionalne države obstajajo 3 veje prava:

1. civilno pravo spada med najstarejše oblike. Ta sestavlja več vrst, eno izmed jeder je obligacijsko pravo. Obligacije je obveznost nekoga da nekemu opravi neko dejanje, storitev. Za vsako pravno državo je nujno da ima pogodbe o odškodninskih dolžnostih določene. Obligacijski zakonik so sprejeli 2001, je najpomembnejši pravni zakonik. Sem spada še družinsko in dedno pravo. Družinsko določa zakon o zakonski zvezi. Dedno pravo je pomemben del civilnega prava. Določa kdo in v katerih pogojih lahko deduje. Določbe civilnega prava so pomembne za pravno varnost.

2. stvarno pravo pravila, ki urejajo razmerja med posamezniki v zvezi z lastnino. Lastnina nad stvarjo ali druga oblika premoženja (terjatev, pravice intelektualne lastnine, vrednostni papirji...) za stvarno pravo, ki ureja razmerja lastnine in premoženja velja, da je zelo individualistično pravo. Varuje interese posameznika, spoštovanje zasebne lastnine. Kakršnokoli prilaščanje premoženja, nima nujno družbeno pozitivnih posledic.

3. kazensko pravo razvoj kulture in civilizacije, moč argumenta. Sredstvo s katerim država lahko najbolj neposredno prisili posameznike, da spoštujejo razmerja in pravila.

DRŽAVLJANSTVO pojem državljanstva se omenja že v Antiki, ponovno pa je obujen s francosko revolucijo: kriza državne blaginje, padec vzhodnega bloka/ prehod v demokracijo/ vzpon nacionalističnih gibanj, intenzivnost in obseg človekovih migracij, globalna zavest o človekovih pravicah, vprašanje veljavnosti nacionalne države, vsesplošna apatija elektorata (po pridobitvi pravic, jih ne koristijo – volilna pravica), kriza vrlin. Več definicij glede na znanstveno disciplino:

pravno pomensko področje: osnovano okoli dihotomije državljan – tujec, poudarek na pravnem statusu, kompatibilnost z večino sistemov po svetu, najširše in najbolj veljavno pojmovanje, ta togost je v pogojih intenzivnih migracij recept za kaos, »državljanstvo je pravna vez med posameznikom in državo«, »državljanstvo predstavlja pravno vez med fizično osebo in suvereno državo, na osnovi katerega ima ta oseba določene dolžnosti, po drugi pa pravice...«

politološko pomensko področje dihotomija državljan – podanik, aktivni značaj članstva v politični skupnosti, poudarek na pol. skupnosti/ identiteti, sodelovanje pri oblikovanju kolektivne determinacije, vprašanja družbene pogodbe in legitimnost skupnih odločitev, osredotočenost okoli aktivnega aspekta, »je status članstva v politični skupnosti...«

sociološko pomensko področje dihotomija državljan – marginalni posameznik, poudarek na izključenosti posameznikov – družbena identiteta, instrumenti vmesnih stopenj med popolno integracijo v skupnost ter popolno izključenost iz nje, družbena kohezija kot eden temeljnih fenomenov (balansira neenakosti kapitalističnega sistema), »je skupek praks, ki definira posameznika kot kompetentnega člana družbe«. **S francosko revolucijo je koncept državljanstva postal sinonim narodni identiteti.**

POSTOPKI SPREJEMANJA PRAVNIH PRAVIL pravo vsebuje obveznosti in sankcije. **Vsebinsko se delijo na:** kazensko-civilne, volilne, upravne in zakonodajne. Imajo funkcijo reduciranja družbene kompleksnosti, povečevanje varnosti – absorpcija negotovosti, razreševanje konfliktov. So posebno organizirani postopki, v katerih ima vsak udeleženec možnosti, da izrazi svoje mnenje, predloge in nestrinjanja. Pravilnost postopka ustvarja legitimnost končne odločitve.

ZAKONODAJNI POSTOPEK, velja načelo večine, pojavljajo se različni interesi in politični vplivi, lahko pride do usklajevanja. Pravila poteka postopka so opredeljena v parlamentarnih poslovniki, ki velja za malo ustavo. Mnenja: -poslovník ima nadzakonsko naravo, -poslovník je enakovreden zakonom, -poslovník je podzakonski akt. **Poslovník je sui generis:** dopolnjuje in operacionalizira ustavna pravila, pravila imajo ustavno-pravno naravo, za sprejem in spremembo je potrebna posebna večina (²/3). Začetek sprejemanja pravnih

pravil: zakonodajna iniciativa (spreminjanje interesov v družbene norme), glavno pobudo predstavlja vsakokratna vlada, koalicijska pogodba je zakonodajni načrt (politični program strank), zakonodajni postopek dela politiko bolj transparentno, nacionalni parlament ne more vplivati na končne odločitve EU, načelo zbornega sprejemanja odločitev – odločitve se sprejema na skupnem zasedanju, ne na odborih.

VLOGA USTAVNEGA SODIŠČA kontradiktornost je temeljno načelo sodnih postopkov (obe strani imajo pravico povedati svoje stališče)-tehtanje argumentov. Tako je tudi pri zakonodajnem postopku, predsednik DZ nima pristojnosti odločati o argumentih, le vodi postopek (za razliko sodnika v sodnem postopku). Zakonodajni postopek privede do obvezujočih odločitev, ki niso nujno tudi kvalitetni (hitri in nujni postopek znižuje kvaliteto odločitev). **Nomotehnika=veda, ki se ukvarja z natančnim oblikovanjem zakonov in definiranjem pojmov, ki se uporabljajo v pravnem redu ene države.** Slaba kvaliteta zakonov zmanjšuje zaupanje ljudi v pravno državo in sodišča-ni zadostne pravne varnosti. Notranje in mednarodno pravo tvorijo enoten sistem – neposredna uporaba ratificiranih mednarodnih pogodb. Določena z zakonom o ratifikaciji: lahko predlaga samo vlada, po pravilih za nujni postopek (amandmiranje ni mogoče). Ustavno sodišče lahko poda mnenje o skladnosti mednarodne pogodbe s slovensko zakonodajo. **Delovanje** zakonodajnega telesa je podrejeno pravnim pravilom, določenim v ustavi. Sodna veja oblasti nadzoruje zakonodajno in izvršilno oblast. Ustavno sodišče je postavljeno nad vse tri veje oblasti:

- razveljavlja sprejete odločitve zakonodajalcev, odpravlja akte vlade, razveljavlja odločitve sodišč

SUI GENERIS ali tudi negativni zakonodajalec (4. veja oblasti). Ustavna sodišča se prvič pojavijo v Avstriji in Češkoslovaški po 1. svetovni vojni, veljalo je načelo, da ne more vsako sodišče odločati o ustavnosti zakonov. Italija, Nemčija – po 2. svetovni vojni, Jugoslavija 1963 kot prva socialistična država. **Ustavna sodišča so neodvisni organi...POLITIČNO:** 4. veja oblasti (oblastveni sistem), sestava parlamenta vpliva na sestavo ustavnega sodišča, vloge ki prihajajo iz ene opcije, število tistih odločitev ki so bolj v skladu ene opcije kot druge, ko parlament in vlada nočeta prevzeti odgovornosti prepustijo odločitev ustavnemu sodišču, veliko število zakonov (gospodarstvo, sociala), ki vsebujejo veliko število širokih in nedoločenih pojmov.

1. odločitve, ki nimajo političnega pomena, stranke pa jih lahko politično obvarujejo
2. v odločanju se kažejo različni politični ugledi
3. izrazito političen pomen (glede materije in odločanja).

NALOGE: Ustavno sodišče ne sme odločati o politični primernosti odločitve zakonodajalca. Poleg ustavnosti zakona, lahko presoja zakonitost postopka. Zakon lahko v celoti ali delno odpravi ex-nunc (za vnaprej), odpravi lahko podzakonski akt ex-tunc (za nazaj), DZ lahko naloži odpravo neustavnosti, lahko poseže v postopek ratifikacije mednarodnih pogodb – v tem primeru lahko pride do spremembe ustave, odloča o obtožbi zoper predsednika republike, podano od DZ, na svoji poziciji US »grozi« parlamentu, da bo razveljavilo sprejete zakone, če ne bodo imeli prave vsebine, DZ voli ustavne sodnike na predlog sodnega sveta. Odločba o volilnem sistemu v ustavo, da se naredi bypass odločbi US (2000).

ZAKONODAJNI REFERENDUM = IZJEMNO SREDSTVO, KI JE V SKLADU Z DEMOKRATIČNIMI NAČELI. Terja poenostavitve kompleksnih rešitev, ki so dane črno-belo. Slovenska ustava določa predhodni in naknadni zakonodajni referendum. Na referendumu odloča relativna večina (večina udeležencev), le pri ustavnorevizijemskem referendumu se mora udeležiti 50% + 1 volivec, da je veljaven.